

“L’interès català per l’Antàrtida és científic. L’espanyol és geopolític”

Vós vau anar per primera vegada a l’Antàrtida l’any 1984. Com ho vau fer?

—El químic català Antoni Ballester, que ja hi havia estat dues vegades, va aconseguir que el govern argentí el convidés en una expedició i va demanar més places. En va aconseguir dues més, i ell, jo mateixa i la Marta Estrada vam participar en una expedició a bord del trencaglaç Almirante Irizar. En Ballester estava convençut de la necessitat que el Centre Superior d’Investigacions Científiques (CSIC), on treballava, tingués una base científica a l’Antàrtida. Va comprovar que anant a trobar el ministre o el director general de torn no se’n sortia, i per això havia anat a cercar els argentins, que sempre han tingut un gran interès en l’Antàrtida.

—En aquella època, cap institució no tenia interès per l’Antàrtida, a l’estat espanyol.

—En efecte. En tornant ens van rebre molt bé, fins i tot ens va rebre el rei Joan Carles I. Vam pensar que la porta era oberta, però no era cert. L’actitud espanyola era la mateixa de sempre: no els interessa en absolut. Aleshores en Ballester va tornar a reaccionar i va buscar un altre camí, que passava per Polònia. Ell hi tenia connexions, sobretot amb el professor Rakuska-Suszcewski. Els polonesos tenien un gran interès en l’Antàrtida i molt de suport de la Unió Soviètica. En Ballester va anar fins a Varsòvia, va negociar amb el professor i ell li va oferir quatre places en una expedició de l’any 1986. Hi va anar l’Antoni Ballester, com a cap de missió, jo mateixa, l’Agustí Julià i en Joan Rovira, tots quatre catalans. Ens vam instal·lar a la base Henry Arctowski, i vam fer molta feina d’investigació. Tornarem a

L’oceanògrafa Josefina Castellví Piulachs va ser la primera dona catalana que trepitjà l’Antàrtida, l’any 1984, i hi va continuar anant fins el 1994. És un dels científics del nostre país que coneix més bé el continent blanc i la gènesi de la base Joan Carles I. Ara la preocupa per sobre de tot l’exploració turística que s’hi duu a terme.

Catalunya el mes de març del 1987, però l’oposició de l’estat espanyol encara hi era. No rebérem cap mena de suport de cap institució i els nostres caps del CSIC ens van dir que ens oblidéssim de tornar a l’Antàrtida.

—Però l’any 1987, sobtadament, l’estat espanyol mostra interès per l’Antàrtida. Ens ho podeu explicar, això?

—L’interès que tenim els catalans per l’Antàrtida és científic, mentre que l’origen de l’interès de l’estat espanyol per l’Antàrtida era una qüestió geopolítica i territorial, no pas científica. Aquella primavera va començar a sorgir un rumor sobre una hipotètica partició territorial

JORDI PLAY

del continent arran d’una renovació del tractat antàrtic, que s’havia de fer l’any 1989, en ocasió del trentè aniversari de l’acord. Va ser aleshores que es va despertar l’interès de l’estat espanyol pel continent. El Ministeri d’Afers Estrangers va demanar l’ingrés al tractat, i ho va fer sense consultar-nos res als científics catalans que ja hi havíem estat. La documentació que els van demanar era només científica i, com a país candidat, havia d’aportar documentació sobre els projectes científics que havia fet i els que pensava portar a terme en el futur. A més, per a ser membre amb dret de vot s’havia de tenir una base al continent. Va ser aleshores que el ministeri,

urgit per la necessitat, va recórrer a en Ballester. El van anar a trobar i li van demanar si es veia capaç de posar una base a l'Antàrtida a tota velocitat, en el següent estiu austral, perquè hi hagués temps de presentar la candidatura. Ell, decidit com és, va dir que sí. Jo creia que no seríem capaços, però ell n'estava convençut. Ens hi vam abocar i ens en

“Els visitants arrenquen líquens que poden arribar a tenir 300 anys”

vam sortir, amb l'ajuda dels polonesos. El Ministeri d'Afers Estrangers va pagar la base i tot allò que no havien fet en 17 anys ho van haver de fer en mesos.

—Aleshores, des del CSIC es va haver de preparar la base antàrtica a corre-cuita.

—Sí. Del març del 1987 fins al desembre del mateix any ens vam encarregar de tot. Vam anar a Finlàndia a comprar la base i férem un laboratori a Tarragona. El mes de desembre anàrem a l'Antàrtida amb un vaixell polonès que es deia Garnulzewski, que es va encarregar de transportar la base. Nosaltres agafàrem un avió i vam pujar al vaixell a l'Uruguai. En aquesta expe-

dició hi havia dos equips, un de tècnic i un altre de científic, i en aquest grup hi anàvem en Ballester, jo mateixa, en Joan Rovira, en Joan Comes i en Mario Manríquez, tots catalans tret d'aquest últim. Ens hi vam estar fins el març del 1988, quan deixàrem la base establerta. Tinguérem una gran rebuda, i des d'aleshores cada any hi han anat científics, a la base. Entre el 1988 i el 1991 es va instal·lar a l'illa Decepció una segona base, Gabriel de Castilla, i l'abril del 1991 el CSIC va rebre el seu propi vaixell, l'Hespèrides, per a poder navegar en el glaç.

—I les pretensions territorials espanyoles, què?

—De tornada, vam presentar tota la documentació per a la candidatura, i el setembre del 1988, a París, es va acceptar l'entrada de l'estat espanyol al tractat antàrtic. Als polítics espanyols els vam donar mastegada l'entrada en el tractat. Aleshores es va veure que aquell rumor que hi hauria un repartiment territorial no era cert, però nosaltres ja teníem la base, tal com volíem.

—**Quina és la situació actual?**

—Cada any s'ha anat millorant la base, que han utilitzat científics catalans, espanyols i de moltes altres nacionalitats, perquè, encara que la titularitat sigui espanyola, el caràcter d'aquestes bases és internacional. Jo hi vaig continuar anant fins l'any 1994. Actualment, la base Joan Cales I s'ha renovat a fons i és molt moderna. El contenidor de l'antiga base s'ha portat fins a Barcelona i la volen convertir en un museu.

—**Què us sembla l'explotació turística de l'Antàrtida?**

—Estic d'acord amb la divulgació científica del continent, però en lamento l'explotació turística. Cada any el visiten uns 70.000 turistes i per a un ecosistema tan fràgil com aquell això és molt greu. Els visitants arrenquen líquens que poden arribar a tenir 300 anys, sense que ningú els ho impedeixi i això no s'hauria de permetre.

—**Qui va descobrir el continent antàrtic, segons els llibres?**

—L'explorador anglès James Cook, al seu segon gran viatge dels tres que va fer, entre els anys 1772 i 1775, gairebé va descobrir el continent antàrtic. En aquella època hi havia molts navegants que deien que havien vist terra molt més avall del cap d'Hornos, de manera que Anglaterra va promoure-hi una expedició sota el comandament de Cook, a la qual es van afegir científics i geògrafs. Durant dos anys van fer-hi unes quantes voltes, però passaven massa lluny i no van arribar a veure l'Antàrtida. L'expedició va concloure que allà no hi havia res, però els científics, que havien anat investigant durant tot aquell temps, van difondre en publicacions les seves troballes sobre peixos, ocells i mamífers que vivien en aquelles latituds. Això va cridar l'atenció dels baleners, que són els qui, al capdavant, van descobrir el continent.

Oriol Ballester

El primer català que va trepitjar l'Antàrtida (que se'n tingui constància) va ser Oriol Domènec, l'any 1952. El van seguir el valencià Manel Puigcerver el 1961 i Antoni Ballester el 1966. Del pas dels nostres compatriotes per aquelles terres inhòspites n'ha quedat toponímia nostrada —com ara la collada Catalana— i un munt d'històries desconegudes.

La petjada catalana a l'Antàrtida

Què hi feia un català a l'Antàrtida l'any 1952? La resposta a aquesta pregunta pot semblar ben bé la sinopsi d'una novel·la. Oriol Domènec Llavallol, un metge nascut a Barcelona el 1923, fill i nét de metges, havia tingut problemes amb la justícia militar per catalanista. Va ser un dels estudiants que van penjar banderes catalanes els anys 40 (història que va ser publicada l'any 1997, al número 694 d'EL TEMPS), li van fer un consell de guerra i va estar en diverses presons, fins que es va fer escàpol i se'n anà a l'Argentina. Actualment viu a Barcelona i té una consulta d'oto-rino-laringologia a l'avinguda Diagonal, on encara exerceix i guarda un gran nombre de fotografies. “Jo no sabia ni que existia l'Antàrtida, però a Buenos Aires em vaig assabentar que demanaven gent per a anar-hi, vaig presentar una sol·licitud al Ministeri de la Marina i me la van acceptar”, explica. Va passar nou mesos a l'illa de Half Moon, envoltat d'una mar glaçada.

Una bandera catalana a l'illa de Greenwich. Oriol Domènec va caçar foques “feres com un lleopard, amb un 38, i alguna vegada les havia de rematar a cops de bastó”. També es va banyar despullat en aigües antàrtiques i fins i tot va caminar sobre una mar glaçada per a anar a amputar la cama a un marí

xilè de la base Arturo Prat de l'illa de Greenwich. Però la gesta de la qual està més orgullós és haver pujat al turó Plymouth d'aquesta illa per a plantar-hi una bandera catalana al cim. Aquesta història va ser publicada a la portada de *La Vanguardia* del 22 d'abril del 1954 on s'explicava que la bandera que havia plantat al cim era l'espanyola, juntament amb una creu. “Això no és veritat, era la bandera catalana i la creu la hi va pujar un xilè”, assegura. Domènec explica que després del seu viatge a l'Antàrtida el va cridar l'ambaixador espanyol a Buenos Aires, “que es deia Aznar i era l'avi de qui va ser president de govern. Em va oferir d'anar a veure Franco per a proposar-li de fer una base espanyola a l'Antàrtida. Jo m'hi vaig negar”.

El Tomàs Molina antàrtic. Molt diferent, en canvi, és la història de Manuel Puigcerver Zanón, nascut l'any 1922 a València, on es va llicenciar en Ciències Físiques per la Universitat de València, i que va fer el doctorat a la Universitat de Barcelona. Puigcerver va passar tretze mesos investigant a la base xilena González Videla de la península antàrtica, del gener del 1961 al febrer del 1962. “Era el meteoròleg de la base i, a més, em van nomenar cap científic. Vaig anar a parar allà perquè els científics xilens buscaven un físic especialitzat en mete-